

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди
Природничий факультет
Кафедра здоров'я людини та корекційної освіти

ПЕДАГОГІКА ЗДОРОВ'Я

Збірник наукових праць
Всеукраїнської науково-практичної конференції,
присвяченої Міжнародному Дню здоров'я
7 квітня 2011 року

Харків-2011

УДК 371.7+376
ББК 51.1(4УКР)0+74.580.053.34
П24

Редакційна колегія:

Головний редактор – **Микитюк О. М.**, докт. пед. наук, професор, проректор з наукової роботи, зав. кафедри анатомії та фізіології людини ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Заступник головного редактора – **Бойчук Ю.Д.**, докт. пед. наук, професор, зав. кафедри здоров'я людини та корекційної освіти ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Рекомендовано Вченою Радою Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди
(протокол № 1 від 18 лютого 2011 р.)

П24 **Педагогіка здоров'я:** збірник наукових праць Всеукраїнської науково-практичної конференції / За загальною редакцією проф. О.М. Микитюка. – Х.: ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, 2011. – 356 с.

Збірник містить наукові праці, які присвячені висвітленню результатів психолого-педагогічних досліджень щодо збереження та формування здоров'я дітей, учнівської та студентської молоді. Розглянуті методолого-теоретичні основи педагогіки здоров'я; сучасні підходи до створення здоров'язбережувального освітнього середовища в навчальному закладі; роль фізичного виховання у збереженні здоров'я; психолого-педагогічні основи профілактики шкідливих звичок та соціально-небезпечних захворювань; здоров'язбережувальні освітні технології; актуальні проблеми корекційної педагогіки та сучасних інклюзивних процесів у загальноосвітніх навчальних закладах.

Члени редколегії:

Синьов В. М., докт. пед. наук, професор, академік НАПН, директор Інституту корекційної педагогіки та психології НПУ імені М. П. Драгоманова

Іонова О. М., докт. пед. наук, професор, зав. кафедри природничо-математичних наук ХНПУ імені Г. С. Сковороди

Горашук В.П., докт. пед. наук, професор, зав. кафедри фізичної реабілітації та валеології ЛНУ імені Тараса Шевченка

Гончаренко М.С., докт. біол. наук, професор, зав. кафедри валеології ХНУ імені В.Н. Каразіна, президент Української Асоціації валеологів

Харченко Л. П., докт. біол. наук, професор, декан природничого факультету ХНПУ імені Г. С. Сковороди

Страшко С. В., канд. біол. наук, професор, зав. кафедри медико-біологічних та валеологічних основ охорони життя і здоров'я НПУ імені М. П. Драгоманова

Волкова І.В., зав. Центру формування здорового способу життя Харківської академії неперервної освіти

Кабацька О.В. Методичні підходи до формування культури здоров'я старшокласників.....	81
Кабусь Н.Д. Формування творчої особистості як умова збереження психічного здоров'я дітей, позбавлених батьківського піклування.....	82
Кебкало Т.Г., Палієнко О.А., Єрічева Т.Ю., Годун Н.І., Багмет В.С. З досвіду впровадження здоров'язбережувальних технологій в початковій школі.....	85
Ковальова С.М., Кочетова О.М., Руднева І.Д. Створення здоров'язберігаючого середовища в закладі освіти як основа для збереження та зміцнення здоров'я учнів гімназії.....	89
Коваль В.Є. Синергетичний підхід до оздоровчої стратегії навчання і виховання учнів у Мерэф'янському медичному ліцеї.....	98
Комісова Т.Є., Голуб В.А. Фізичний розвиток дітей середнього та старшого шкільного віку, що мешкають у місті Харків.....	102
Коробко О.О., Ващенко О.В. Психолого-педагогічні основи профілактики шкідливих звичок та соціально небезпечних захворювань...	105
Коц В.П., Коц С.М. Оцінка способу життя людей похилого та старечого віку.....	113
Коцур Н.І., Годун Н.І. Гігієнічні аспекти збереження здоров'я школярів в умовах упровадження педагогічних технологій.....	116
Коцур Н.І., Гармаш Л.С., Товкун Л.П. Динаміка стану здоров'я учнів на першому році навчання.....	121
Кудін С.Ф., Савонова О.В. Психолого-педагогічні аспекти збереження професійного здоров'я педагога.....	124
Кузьмінов В.Н. До питання підвищення ефективності антинаркотичних профілактичних програм.....	127
Куліш О.В. Загартування учнів в оздоровчому таборі.....	129
Лопатіна Г.О., Линдіна Є.Ю. Використання здоров'язбережувальних технологій в умовах дошкільного навчального закладу.....	132
Лук'янова Ю.С. Готовність майбутнього інженера-педагога до використання здоров'язберігаючих технологій.....	141
Маруненко І.М. Формування здорового способу життя у студентів вищих навчальних закладів.....	145
Мельник Ю.Б. Психологічна культура педагогічних працівників як передумова формування культури здоров'я молоді.....	150
Міхєєнко О.І. Свідоме та відповідальне ставлення до власного здоров'я як умова формування культури здоров'я.....	153
Міщенко О.А. Зв'язок лекторської майстерності викладача із якістю використання інтерактивних методів викладання.....	159
Молчанюк О.В. Сучасні підходи до визначення змісту і структури здорового способу життя молоді.....	164
Мухіна О.Ю., Бойчук Ю.Д., Галій А.І. Основні шляхи профілактики енетробіозу серед дітей у дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладах.....	168

Література

1. Амосов Н. М. Раздумья о здоровье / Н. М. Амосов. – М. : ФиС, 1987. – 64 с.
2. Гримак Л. П. Резервы человеческой психики: введение в психологию активности / Л. П. Гримак. – М. : Политиздат, 1989. – 319 с.
3. Міхеєнко О. І. Валеологія: Основи індивідуального здоров'я людини: навчальний посібник / О. І. Міхеєнко. – 2-ге вид., перероб. і допов. – Суми: Університетська книга, 2010. – 448 с.

Міщенко О. А.

Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди

ЗВ'ЯЗОК ЛЕКТОРСЬКОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВИКЛАДАЧА ІЗ ЯКІСТЮ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ ВИКЛАДАННЯ

З огляду на сучасну тенденцію інтеграції вищої освіти України до загальноєвропейської моделі, серед пріоритетних питань її відповідності та розвитку, постає потреба використання інтерактивних методів викладання. Попре зниження домінуючої ролі викладача у сучасному освітньому процесі, за рахунок використання інноваційних технологій, слід підкреслити значення професійних навичок педагога (зокрема, комунікативних умінь) та його особистісних якостей.

У статті здійснена спроба проаналізувати теоретичні підходи до сутності поняття “інтерактивні методи” викладання у науково-педагогічній літературі, простеження ролі лекторських навичок педагога у їх успішній реалізації.

Аналіз широкого кола актуальних зарубіжних та вітчизняних досліджень у галузі розробки та використання даної групи методів, дозволяє розглядати їх сутність як взаємодію, співнавчання (навчання у співпраці, спілкуванні, співтворчості), суб'єктами якого постають як студенти так і сам педагог. За даними провідних дослідників у царині інтерактивних технологій О. Вербицького, О. Комар, Н. Купиної та інших, педагог виступає лише у ролі організатора і координатора інтерактивної взаємодії [1]. Відомо, що активними методами навчання вважаються ті, які стимулюють пізнавальну діяльність осіб, що отримують знання, в основі яких постає діалог, вільний обмін думками з педагогічних проблем. Показово, що різниця між активними та інтерактивними методами навчання полягає здебільшого у ролі викладача та у більш тісній взаємодії студентів, як із педагогом так і між собою. Проте, головним надбанням цих інноваційних технологій виступає можливість оволодіння знаннями через прикладні методики. Аналізуючи продуктивність засвоєння знань студентами через виконання різних форм роботи, доречно навести давнє китайське прислів'я: “Я чую і забуваю, я бачу і запам'ятовую, я роблю і розумію”. Впровадження інтерактивних методів, за даними О. Удовенка, забезпечує формування найбільш сприятливих умов для розвитку професійних

якостей майбутніх спеціалістів. Крім того, дані технології поліпшують засвоєння методів викладання, всебічно реалізують природний потенціал студентської молоді, сприяють вихованню особистості, здатної до самовдосконалення та критичного мислення[5].

Вивчення зарубіжних наукових джерел з питань інтерактивних методів освіти, дозволяє констатувати, що головні надбання у розробці даної стилістики навчання належить Девіду Колбу (David Kolb) та його чотирьохступінчастій емпіричній моделі процесу “навчання дією” та засвоєння людиною нової інформації (Experiential Learning Model). З огляду на проблематику нашого дослідження, слід розглянути дану модель, яка, у різних варіаціях, широко використовується в ході підготовки та проведення інтерактивних занять. Згідно даної теорії спеціаліста із психології навчання дорослих, формуванню розумових навичок притаманна певна поетапність: перший щабель - безпосередній досвід, другий - рефлексивне спостереження, в ході якого студент сприймає нову інформацію, наступний рівень - теоретичне узагальнення, коли людина вводить нові дані у систему вже існуючих знань та встановлює між ними зв'язки. Останньою слідує стадія експерименту та самостійного використання нових знань на практиці, після чого студенти можуть почати будувати власні плани застосування знань [4].

Стосовно збереження поетапності інтерактивного заняття та розподілу часу на кожен з них, автор пропонує такі дані: мотивація та оголошення нової теми - 10% часу від загальної тривалості заняття; закріплення (повторення) - 20% часу; вивчення нового матеріалу - 50% часу; оцінювання - 10% часу; підведення підсумків заняття (дебрифінг, рефлексія) - 10% часу від загальної тривалості. Безумовно, часовий розподіл за даною схемою можна вважати умовним, викладач має можливість, залежно від специфіки заняття, продовжувати або скорочувати ті чи інші етапи. Приймаючи умовно за основу цикл Д. Колба, можна побачити, що саме безпосередній досвід, отриманий внаслідок щоденної професійної діяльності, або на тренінгу, в процесі рольової гри чи при проходженні комп'ютерної навчальної симуляції, складає основу для подальшого навчання. Практичне використання отриманих теоретичних висновків, в свою чергу, спонукає до появи нових навчальних циклів. Дана тенденція доводить, що навчання дорослих (студентів, в умовах вищої школи) неможливе без інтерактивності, яка дає можливість навчатися власними активними діями, брати участь у процесі прийому-передачі знань, отримувати безпосередній досвід. Згідно із дослідженням С. Модестова, дана модель виступає лише варіацією класичної теорії поетапного формування розумових дій П. Гальперіна, дидактичних розробок Н. Талізінної, моделі педагогічної системи В. Безпалько. Таким чином, правомірно вважати, що узагальнення підходів та спрощення форми подання інформації в моделі Д. Колба, сприяло популяризації інтерактивних методів, як основи сучасної освітньо-тренінгової роботи із дорослими.

Оскільки, за інноваційними тенденціями, взаємодія викладача і студентів здійснюється у формі педагогічного спілкування, слід зазначити, що здатність

володіти всіма видами переконуючого слова залишається не лише суттєвою необхідною професійною навичкою, але й ефективним інструментарієм валеологічного впливу на молоду особистість. Згідно даних педагогічного енциклопедичного словника, мовленнєва майстерність викладача ґрунтується на загальних засадах риторики, тобто ораторському мистецтві, і має два основних спрямування: вивчення способів побудови художнього виразного мовлення та різноманітні форми мовленнєвого впливу на аудиторію. Серед досліджень педагогічної риторики, предметом якої постає оптимізація мовленнєвого спілкування викладача і студента, заслуговують на увагу: розробка принципів підвищення ефективності мовленнєвих умінь (Г. Капніна); виокремлення етичного аспекту (Г. Михальська); обґрунтування загального образу педагога-ритора (Ю. Рождественський); дослідження щодо важливості дотримання риторичного канону та аргументації (І. Борисова); аргументація стосовно значення володіння “мистецтвом полеміки” (А. Козаржевський); узагальнення “лекторських даних” (В. Лозова).

Використання інтерактивних методів навчання залежить від різних причин: мети заняття, досвідченості учасників і викладача, місця валеології у навчальній програмі (профільна, непрофільна дисципліна), наявності ТЗН, тощо. Сучасні педагогічні розвідки дозволяють виділити низку інтерактивних підходів, розглянемо та проаналізуємо деякі з них.

- Творчі завдання, індивідуальні навчально-дослідні завдання (ІНДЗ). Виступаючи важливим видом самовдосконалення, цей метод сприяє поглибленню знань та оволодінню практичними вміннями. Проте, їх найбільш розповсюджена форма - реферування поступається за продуктивністю, у порівнянні із підготовкою мультимедійної презентації, розробкою широкого плану з теми пропущеного заняття або аргументованим добром додаткової літератури. Доречним, на нашу думку, є підбір теми ІНДЗ із урахуванням навчального профілю студентів. Наприклад, “Антропометричний підхід до розгляду “леонардівської людини””, “кольоротерапія, як метод зняття психоемоційного напруження” для студентів художньо-графічного факультету, тощо.
- Робота у малих групах, навчальні ігри (рольові, імітації, ділові, освітні), а саме, техніки “студент у ролі викладача”, “кожен вчить кожного”.
- Проективні техніки, “Один - вдвох - усі разом”, дискусія в стилі “телевізійного ток-шоу”, “Судового засідання”. Зазначимо, що цінність подібних технік у можливості задіяти повну аудиторну групу, при цьому зберігати валеологічний підхід до кожного із студентів. Так, вході розробки заняття “судовий процес над мережею Макдональдс”, було простежено рівень інформованості студентів-першокурсників щодо наслідків домінування “фастфуду” в культурі харчування сучасної молоді.
- Імітаційні ігрові та неігрові методи “Мозковий штурм”, “Лабіринт дій”, “Переговори та медитація”.
- Соціальні проекти та інші позааудиторні методи навчання (змагання, стіннівки, фільми, виставки).

- Інтерактивна лекція, лекція-бесіда (сократівська лекція), лекція-аналіз, дебати, симпозіум та інші.
- Робота із наочністю, відео- і аудіоматеріалами.
- Громадські ресурси (запрошення спеціаліста, екскурсії) які разом із позааудиторними методами (соціальні установи, сім'я-родина, молодіжні громадські організації тощо), виступаючи вагомим практичним інструментарієм викладання валеології, мають принципове значення для вищої школи у підготовці педагогів-предметників.

Отже, можна припустити, що вміле та креативне використання інтерактивних методів у викладанні валеології для студентів небіологічного профілю, поліпшить рівень їхньої професійної підготовки. Крім того, за рахунок впливу на цілісну особистість, сприятиме формуванню у майбутніх вчителів-предметників основ здоров'язбережувального підходу до життя.

За даними Л. Галіциної, Н. Купиної, для ефективного застосування інтерактивних методів, педагог має володіти певними особистісними якостями та вміти ретельно планувати свою роботу. В свою чергу, М. Бахтіна зазначила: „тільки в спілкуванні, у взаємодії людини з людиною розкривається “людина в людині”. Аналіз педагогічних словників дозволяє констатувати, що мовленнєві уміння педагога є складовою його педагогічної майстерності й лекторської зокрема. Спираючись на наукові розвідки В. Даля, Д. Ушакова, Ю. Рождественського та інших, вбачаємо правомірним ототожнення поняття “лекторська майстерність” з поняттями “лекторські уміння” або “лекторське мистецтво”. Аналіз літератури показав, що навчальний процес із використанням інтерактивних методів суттєво відрізняється від традиційного і постає авангардом у формуванні сучасної освітньої ланки. Проте, класичні методи (лекція та її інноваційні форми, такі як лекція-бесіда, сократівська лекція, лекція-аналіз, продовжують відігравати провідну роль у сучасній вищій освіті. У розрізі глобальних реорганізацій, направлених на заміну аудиторій з дошкою за спиною лектора на учбові мультимедійні конференц-зали, особистісні якості викладача, лектора, тренера, продовжують відігравати вагоме значення.

Отже, майстерне оволодіння рядом інтерактивних методів тісно пов'язане із загальною педагогічною компетентністю викладача та походить із його лекторської майстерності. Сутність поняття “лекторська майстерність” наведено у таблиці 1.

Категорії педагогічної риторики [3]	Уміння та характеристики лектора
Принципи педагогічної риторики: <ul style="list-style-type: none"> ➤ принцип кооперації ➤ принцип етичності 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ вичерпність інформації, достовірність, відповідність мовлення обраній темі, стислість, ясність, послідовність, конкретність; ➤ толерантність, доброзичливість, скромність, згода, ввічливість, відповідальність

Етапи риторичного канону в педагогічній риторичі: <ul style="list-style-type: none"> ➤ інвенція ➤ диспозиція ➤ елокуція ➤ запам'ятовування ➤ виголошення 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ визначення теми, мети, основної думки лекції, аналізу предмету виступу, формування смислових моделей розгортання змістової частини мовлення; ➤ відбір та розміщення матеріалу щодо приналежності мовлення до конкретного функціонально-змістовного типу та мовленнєвого жанру; ➤ добір стилістики мовлення, знаходження доцільних та ефективних засобів виразності мовлення, використання риторичних прийомів, фігур і тропів; ➤ тренування пам'яті за рахунок оволодіння відповідними техніками; ➤ володіння голосом, дикцією, мовленнєвою культурою та культурою вимови, мовленнєвою та інтонаційною виразністю, жестово-мімічними засобами виразності;
Аргументація	Визначення видів аргументів, знаходження способів їхнього вживання, винайдення та перевірка аргументів та контраргументів
Образ педагога-ритора (система особистісних якостей промовця)	Щирість, артистизм, впевненість, дружність, об'єктивність, зацікавленість, захопленість, ерудованість

Проведене дослідження дозволяє розглядати поняття “лекторська майстерність” як уміння лектора, що ґрунтуються на основних категоріях педагогічної риторичі: принципах педагогічної риторичі, етапах риторичного канону, аргументації та характеристиках, притаманних образу педагога-ритора.

Вході теоретичного аналізу, можна виділити певну спорідненість ряду конкретних вимог до лекційного та інтерактивних методів викладання. Спираючись на дослідження вітчизняного науковця В. Кременя, зазначимо серед них: високий науковий рівень, аргументованість, доказовість, логічність викладу, доступність, наочність, врахування психолого-педагогічних особливостей студентів, наступність, зв'язок теорії і практики, культура мови тощо [2]. Крім того, як лекційне так і інтерактивне заняття, у повному циклі підготовки та проведення, підпорядковуються етапам риторичного канону. Вимоги до підготовки та проведення інтерактивного заняття наведені у таблиці 2.

Підготовка до процесу навчання	Етапи риторичного канону	Контроль за ходом процесу навчання
Планування змісту і ходу заняття (завдання, час, засоби, ролі);	інвенція	Глибоке знання навчального матеріалу
Добір навчального матеріалу та його дозування;	диспозиція	Мотивування студентів до вивчення, добір педагогічних задач, запитань для набуття студентами досвіду;

Розробка шкали оцінювання Проведення опитування: ✓ якого набули досвіду? ✓ Чого навчилися? ✓ Хто із студентів виявив педагогічні якості (поради)	елокуція	Підтримання уваги студентів, залучення до роботи в малих групах, парах.
--	----------	---

Проведене дослідження дозволяє дійти висновків, що інтерактивні методи викладання постають інноваційним способом роботи викладача в аудиторії, тренера в групі та педагога в будь-якому освітньому закладі. Плідна взаємодія викладача і студентів здійснюється у формі педагогічного спілкування, базуючись на моделі Д. Колба. Враховуючи спорідненість ряду вимог до лекційного та інтерактивного методів, доцільно вважати, що професійна мовленнєва компетенція викладача, майстерне володіння лекційним методом, дозволяють продуктивно та творчо працювати у режимі інтерактиву. Успішна реалізація лекційного та групи інтерактивних методів рівнозначно залежить від професійних та особистісних якостей викладача. Проте, інноваційні методи більш залежні від успішної розробки інтерактивного методичного комплексу дисципліни, ТЗН, форми навчання і контролю. Організація навчально-виховного процесу із використанням інтерактивних методів викладання особливо доцільна та має значні перспективи за умов реалізації кредитно-модульної системи. Проте, дані методи часто виступають лише варіацією та креативним підходом до ґрунтовно розроблених класичних методів викладання.

Література

1. Комар О. Навчання школярів за інтерактивними методами // Рідна школа – 2006. -№ 5. - С. 57-60.
2. Кремень В. Енциклопедія освіти / За ред. В. Г. Кременя – К.: Юринком интер, 2008. - С. 447 – 448.
3. Михальская А. Педагогическая риторика: история и теория / Учеб. пособие. – М., 1998. – С. 171.
4. Торн К, Маккей Д. Полное руководство по тренингу. - М.: “ИНФРА-М”, 2002. - С. 13-15.
5. Удовенко О. Інтерактивні методи навчання // Управління школою. – 2004. - № 34 – С. 11-13.

Молчанюк О.В.

Харківський гуманітарно-педагогічний інститут

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ЗМІСТУ І СТРУКТУРИ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ МОЛОДІ

Здоров'я є інтегральною характеристикою особистості і визначає якість життя. Сьогодні в Україні фіксують високий рівень захворюваності населення, особливо серед дітей і підлітків. Тому збереження і зміцнення здоров'я дітей,